

ДЕРЕГУЛЯЦІЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОДАЛЬШОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

DEREGULATION OF BUSINESS IN THE CONTEXT OF THE WAR AND THE FURTHER RECOVERY OF THE UKRAINIAN ECONOMY

У статті проаналізовано основні підстави та очікування бізнесу щодо дерегуляції господарської діяльності в Україні в сучасних умовах. Автором проаналізовано активність та втрати суб'єктів господарювання ід час війни, а також їх оцінку перепон в подальшому відновленні. Обґрунтовано, що дерегуляція господарської діяльності може стати одним із основних напрямків подолання таких перешкод та окреслено ті заходи, що вже впроваджено під час війни. Наголошено, що значна частина підприємств зазнала пошкоджень чи руйнувань, втратила своїх співробітників через евакуацію, мобілізацію або загибель, зазнала збитків через порушення логістики в країні. Саме тому господарська діяльність в Україні на сьогодні, як ніколи, потребує державної підтримки та сприяння. При цьому, значна частина підприємств вбачає таку підтримку в усуненні перепон на шляху до власного відновлення та розвитку, оскільки сучасні системи отримання необхідних дозволів та супровідних документів регуляторної сфери створюють певні бар'єри для діяльності. Повномасштабна війна в Україні закінчиться, а за умови достатньої підтримки партнерів – закінчиться найближчим часом. Відповідно, в країні мають бути створені передумови для залучення інвестицій та грантів не лише в інфраструктуру, а й в економічний розвиток, тобто підтримку кожного підприємця та кожної компанії, адже лише у своїй єдності та при партнерстві з державою вони здатні забезпечити синергічне зростання ринку. За даними рішеннями продемонстровано оцінку їх поточної та перспективної ефективності, що дозволило сформулювати подальші вектори регуляторної політики в Україні. В дослідженні продемонстровано переваги та недоліки потенційної «регуляторної гільйотини», що розглядається як потенційна можливість для розвитку бізнес-середовища в Україні. Це дозволило визначити ті складові господарської діяльності, що потребують виваженої регуляторної політики. Окреслено основні перспективи дерегуляції господарської діяльності в перспективі подальшого повоєнного відновлення економіки країни та виявлено суперечності в їх реалізації.

Ключові слова: господарська діяльність, дерегуляція, дозвільна діяльність, інвести-

ційне середовище, контроль, регуляторна політика, спрощення.

The article analyzes the main grounds and expectations of business on deregulation of economic activity in Ukraine in modern conditions. The author analyzed the activity and losses of business entities during the war, as well as their assessment of the obstacles to further recovery. It is grounded that deregulation of economic activity can become one of the basic directions of overcoming of such obstacles and the measures which have been already introduced during the war are outlined. It is noted that a considerable part of enterprises was damaged or destroyed, lost their employees due to evacuation, mobilization or death, incurred losses due to disruption of logistics in the country. That is why economic activity in Ukraine today, more than ever, needs state support and assistance. At the same time, a considerable part of entrepreneurs see such support in removing barriers to their own recovery and development, since modern systems of obtaining necessary permits and supporting documents of the regulatory sphere create certain barriers to activity. The full-scale war in Ukraine will end, and with sufficient support from partners, it will end soon. Accordingly, the country should create prerequisites for attracting investments and grants, not only in infrastructure, but also for economic development, that is to support each entrepreneur and each company, because only in their unity and in partnership with the state they are able to provide a synergistic growth market. On these solutions is demonstrated the evaluation of their current and future effectiveness, which allowed to formulate further vectors of regulatory policy in Ukraine. The study demonstrated the advantages and disadvantages of a potential "regulatory guillotine", which is seen as a potential opportunity for the development of the business environment in Ukraine. It allowed identifying those components of economic activity that need a balanced regulatory policy. The main prospects of deregulation of economic activity in the perspective of the subsequent post-war recovery of the country's economy have been outlined and the contradictions in their implementation have been revealed.

Key words: economic activity, deregulation, permissive activity, investment environment, control, regulatory policy, simplification.

УДК 338.242.2(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.33.9>

Возна Ю.І.

аспірант

Навчально-науковий Інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Головне завдання бізнесу в умовах повномасштабної війни – вижити. Значна частина підприємств зазнала пошкоджень чи руйнувань, втратила своїх співробітників через евакуацію, мобілізацію або загибель, зазнала збитків через порушення логістики в країні. Саме тому господарська діяльність в Україні на сьогодні, як ніколи, потребує державної підтримки та сприяння. При цьому, значна частина підприємств вбачає

таку підтримку в усуненні перепон на шляху до власного відновлення та розвитку, оскільки сучасні системи отримання необхідних дозволів та супровідних документів регуляторної сфери створюють певні бар'єри для діяльності. Повномасштабна війна в Україні закінчиться, а за умови достатньої підтримки партнерів – закінчиться найближчим часом. Відповідно, в країні мають бути створені передумови для залучення інвестицій та грантів не лише в інф-

раструктуру, а й в економічний розвиток, тобто підтримку кожного підприємця та кожної компанії, адже лише у своїй єдності та при партнерстві з державою вони здатні забезпечити синергічне зростання ринку.

Від початку війни Урядом України введено ряд податкових пільг, надано можливість подавати податкову звітність поза межами податкових періодів, введено ряд інших пільг. Водночас, було відмінено мінімальну кількість регуляторних актів, деякі – спрощено, а іноді навпаки – введено цілий комплекс нових підзаконних розпоряджень, особливо у сфері трудових відносин. А на тлі євроінтеграційних процесів очікується і подальше розширення кількості регуляторних актів, замість заміни застарілих та неактуальних документів.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є формулювання подальших напрямків дерегуляції бізнесу в умовах війни та подальшого відновлення економіки України на тлі аналізу його сучасного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням регуляторної політики присвячено суттєву увагу науковців у фахових виданнях, монографіях та дисертаціях. Активно також досліджують це питання і практики сфери бізнесу, аналітики та державні службовці. Системні та актуальні дослідження представлені Т. Васильцівим, Н. Волощуком, О. Колесніковим, С. Раковичем, В. Рибчаком, С. Симочком та іншими.

Виклад основного матеріалу. Руїнування економіки України за час повномасштабної війни досягає катастрофічного рівня. Для встановлення характеристики реального

стану та очікувань суб'єктів господарювання ще у 2020 році Центром розвитку інновацій, Офісом з розвитку підприємництва та експорту, національним проектом Дія.Бізнес та стратегічним агентством Advanter Group започатковано проєкт Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index): «це системне опитування власників, керівників малого та середнього бізнесу, яке проводилось з метою виявлення впливу наслідків» [1].

Таке опитування бізнесу та формування оцінки UBI проводиться під час війни регулярно – щонайменше раз на три місяці. За результатами досліджень, що проводились у листопаді 2022 року, підприємці України оцінили своє бізнес-середовище та перспективи на 30 балів із 100 можливих (за результатами спеціалізованої оцінки сукупності факторів) та не наближаються до довоєнного рівня. Методика формування оцінки UBI побудована таким чином, що лише при досягненні індексу 50, середовище та перспективи ведення бізнесу в Україні можна вважати позитивним. Найгірший показник за період досліджень було отримано за результатами оцінки в червні 2022 року (рис. 1).

На початку війни – в кінці лютого – на початку березня 2022 року – повністю зупинили свою роботу 75,8% підприємств України. Вже через два тижні частина суб'єктів господарювання почала відновлювати власну діяльність, а частка непрацюючого бізнесу становила вже 54%. Ще через місяць – в середині квітня 2022 року – вже з'явилися ті суб'єкти господарювання, що не лише відновили довоєнні обсяги доходів, а і суттєво збільшили їх – на понад 40% [2]. Це свідчить про те, що представники вітчизняного бізнесу здатні до надзвичайної мобільності та адаптивності, навіть в тих умовах, що практично не піддаються прогнозуванню на рівні окремих суб'єктів господарювання.

Станом на листопад 2022 року все ж 83% підприємств України скоротили або повністю припинили власну діяльність (рис. 2).

Основними проблемами, котрі виокремили підприємці, що сповільнюють їх відновлення є низька платоспроможність учасників ринку, недостатність капіталу та непередбачуваність дій держави, що можуть погіршувати їх стан (рис. 3). І якщо перші дві проблеми потребують системного вирішення на рівні економіки країни, як учасника глобального

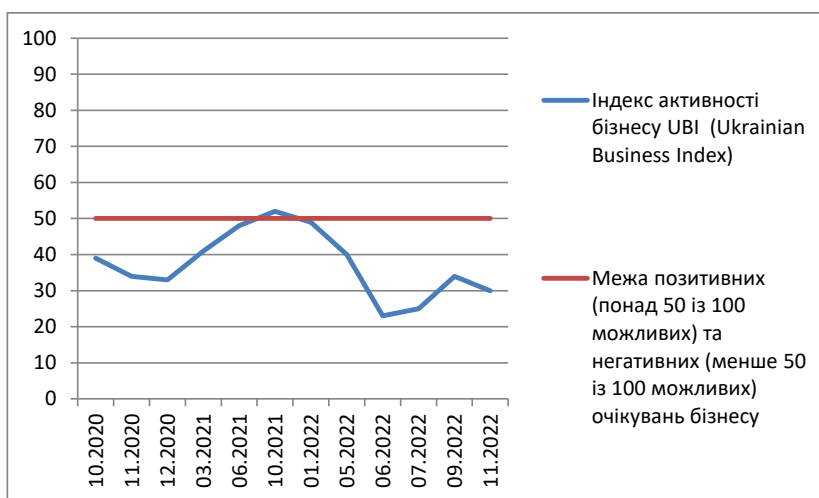
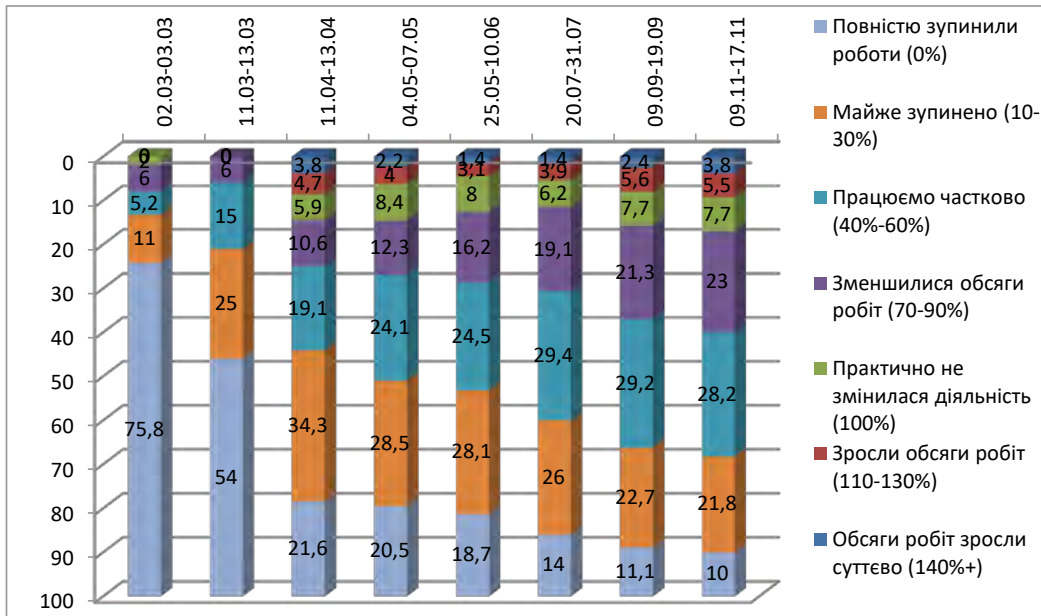

Рис. 1. Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index)

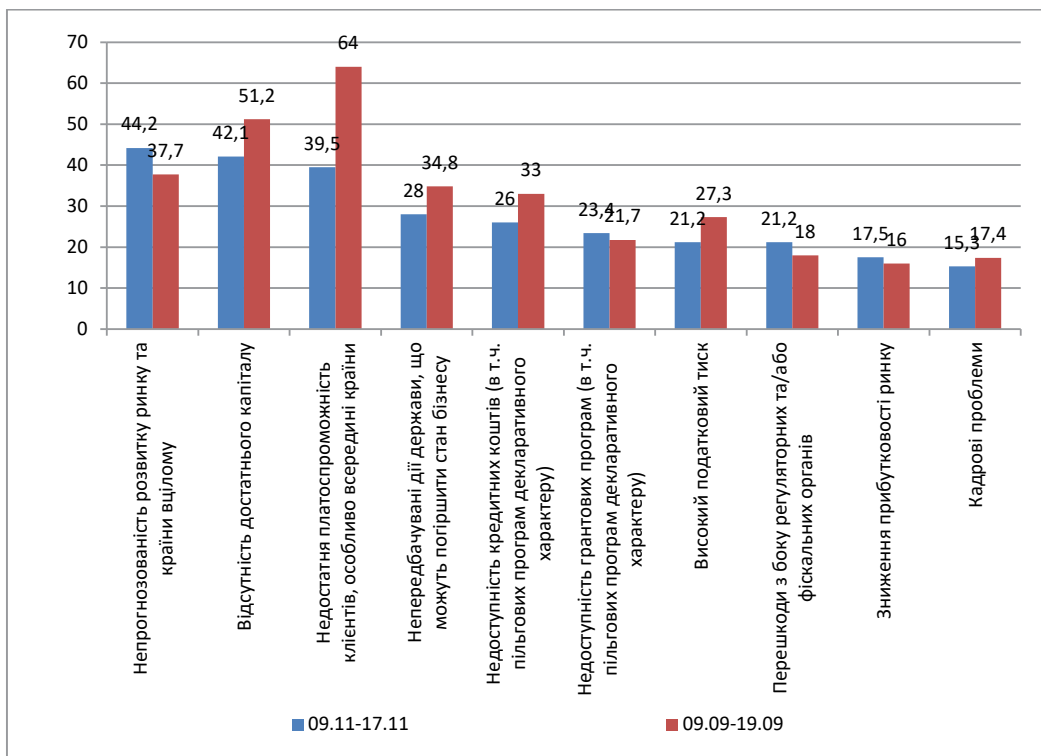
Джерело: [2]

світового середовища, то подолання третьої перепони перебуває цілком у площині компетентності та відповідальності Уряду України. Крім того, варто відзначити, що 18% представників бізнесу назвали проблемою, що перешкоджає їх відновленню дії з боку регуляторних та/або фіскальних органів [2]. Основним

інструментом усунення таких перешкод для бізнесу має стати саме прозорість регуляторної політики, її системність та стратегічне спрямування, послідовність та логічність заходів з дерегуляції господарської діяльності та прогнозованість перспектив нормативно-правового забезпечення підприємництва.

Рис. 2. Динаміка зміни доходів бізнесу в Україні під час війни
Джерело: [2]

Рис. 3. Проблемами, котрі сповільнюють відновлення бізнесу
Джерело: [2]

За даними складових показника UBI, у 2022 році 12,9% суб'єктів господарювання зіштовхнулися зі зловживаннями представниками владних структур регуляторними нормами [2]. Скандали, що розгорілися на початку 2023 року у сфері державних закупівель, спрощення процедур торгів за системою ProZorro та перспективами будівництва заводу Ваукар в Україні стали зайвим тому підтвердженням. Представники уряду заявляють, що за період війни в Україні уже переведено на декларативний принцип 48 дозволів, 19 ліцензій, близько 500 інших публічних послуг для бізнесу [3]. Представники бізнесу у своїй більшості (75%) відчули такі заходи з дерегуляції та наголошують на потребі її продовження в подальшому. Результатом стало часткове покращення умов для ведення бізнесу, яке відчули 12% суб'єктів господарювання та зниження тиску на бізнес (16%). При цьому, 17,5% опитаних підприємців вважають, що впровадження «регуляторної гільйотини» може стати фундаментальним способом підтримки бізнесу в умовах війни та повоєнної відбудови.

Ще 19 вересня 2022 року Урядом надано до Верховної Ради України проект Закону України «Про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності» (реєстраційний № 8058). Вже 30 вересня законопроект отримав схвалення усіх профільних комітетів, а до кінця листопаду отримав позитивні експертні висновки щодо відповідності європейській інтеграції, антикорупційної та бюджетної експертизи. Проте, до сесійної зали даний законопроект досі не потрапив [4]. Ним передбачалося набрання чинності Законом вже з 01 січня 2023 року. За вимогами потенційного Закону передбачалося створення Комісії із представників Офісу Президента, Кабінету Міністрів України та бізнес-асоціацій, яка мала б переглянути всі існуючі дозволи у сфері підприємництва та встановити їх вичерпний перелік, а також скоротити перелік тих видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню. При цьому, рішення такої Комісії мали б превалювати над вимогами тих нормативно-правових актів, що не відмінені або не зазнали змін під час військового та надзвичайного стану в Україні. А отримання тих дозволів або ліцензій, що лишатимуться обов'язковими, могло б бути відтерміновано на підставі спеціальних декларацій, які можуть бути подані через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, додаток або портал Дія.

Такий Закон максимально спростив би умови для відкриття нового бізнесу в Україні чи розширення вже існуючого, однак деякі

експерти активно пручаються такій «простоті». Так, поширюється думка [5], що відсутність належного контролю з боку держави, декларативний принцип здійснення окремих видів господарської діяльності та превалювання рішень Комісії над існуючими Законами, навіть на період військового стану може стати підставою для поширення корупції. А це, в свою чергу, може спричинити гальмування євроінтеграційних процесів та погіршення інвестиційного клімату. Зокрема, експерти відзначають, що деякі положення законопроекту № 8058 є неконституційними, оскільки передбачають виконувати Комісією та Урядом деяких повноважень Верховної Ради України. Крім того, утворена Комісія не може бути компетентною одночасно у всіх сферах господарської діяльності, а процедура ухвалення її рішень є непрозорою [5].

Отже, суцільна відміна дозволів та ліцензій, як інструмент дерегуляції не може стати панацеєю для бізнесу, однак цілком міг би бути допустимим на час військового стану, особливо в критичних сферах господарювання. Так, повертаючись до оцінки проблем і сподівань бізнесу варто відзначити, що 75,3% суб'єктів господарювання вважають, що за час війни в Україні вжито недостатньо дерегуляційних заходів, а лише 4,6% респондентів повністю задоволені діями керівництва країни в цій сфері [2]. Основними сферами господарської діяльності, що потребують дерегуляції, підприємці вважають: будівництво (47,9%), надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення (20,2%), перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародних пасажирів та вантажів автомобільним транспортом (17,4%), посередництво у працевлаштуванні за кордоном (10,4%), туроператорська діяльність (8,5%) та промисловий вилов водних біоресурсів за межами юрисдикції України (4,7%) [2]. На наш погляд, в умовах гострої потреби у відбудові зруйнованих об'єктів на території України та перспективах масштабів повоєнної відбудови, спрощення дозвільної системи в галузі будівництва є життєвою необхідністю для країни. Водночас, якість будівельних робіт є невід'ємною частиною збереження життя та здоров'я населення, а тому саме контроль якості виконаних робіт є тією сферою, що потребує максимального державного нагляду та контролю.

Важливим аспектом дерегуляції бізнесу є залучення самих суб'єктів господарювання до цього процесу, зокрема до розробки та прийняття рішень у сфері дерегуляції. В процесі опитування суб'єктів господарювання

29,7% респондентів відзначили, що: «мають адміністративні перепони щодо участі у заходах, спрямованих на широке обговорення питань дерегуляції» [2]. При цьому, 55% респондентів залучені до даного процесу шляхом участі у відкритих обговореннях, внесенні пропозицій чи розробки проектів нормативно-правових актів, а 15,6% не долучаються до подібних заходів. Це може свідчити про недостатність зусиль уповноважених органів у популяризації партнерства із бізнесом. Варто також відзначити, що ті суб'єкти господарювання, які все ж прагнуть приймати участь в процесах дерегуляції бізнесу переважно здійснюють це у формі відкритих обговорень, а лише 5,1% респондентів самостійно розробляють проекти нормативно-правових актів [2].

План відновлення України, що запропонований Президентом України у співпраці з усіма центральними органами влади, включає 850 проектів, серед яких і дерегуляція господарської діяльності, зокрема створення єдиного реєстру дозвільних документів силами Державної регуляторної служби України [6]. Створення такого реєстру дозволить систематизувати наявні у суб'єктів господарювання документи, оцифрувати їх та відновити ті, що втрачені через війну, особливо на територіях, де ведуться бойові дії. Позитивно оцінюють перспективу створення такого реєстру 60,5% респондентів, вважають, що його існування жодним чином не вплине на умови ведення бізнесу – 35,7%, а 3,9% вважають, що вплив на умови ведення бізнесу буде негативним, адже вбачають в такому реєстрі додаткові бюрократичні перепони.

Ще одним напрямком дерегуляції бізнесу у повоєнних умовах за Планом відновлення України має стати переведення більшості перевірок бізнесу в он-лайн формат. Такий захід має не лише скоротити витрати робочого часу та коштів у самих контролюючих органах, а й зменшити елементи тиску на суб'єктів господарювання. Он-лайн перевірки мають бути знеособленими та виключити елементи корупційної складової, а також дозволять пришвидшити та спростити самі процедури перевірок. Підприємці до такої ініціативи ставляться позитивно – 43,7% респондентів погоджуються із нею беззастережно. 35,5% відсотків респондентів все ж вважають, що мають бути виключення для окремих напрямків контрольної роботи. На наш погляд, це також цілком логічно. Адже неможливо дистанційно перевірити дотримання, наприклад, будівельних, протипожежних чи санітарних норм, незважаючи на наявність усіх можливих

актів виконаних робіт чи сертифікатів якості на матеріали. 20,8% підприємців взагалі не підтримують таку ініціативу. Їх позицію також можна цілком логічно пояснити: на сьогодні в контролюючих органах максимально скорочений штат спеціалістів, що здійснюють контрольні процедури, а тому в них часто фізично не вистачає часу на проведення перевірок. Відповідно, деякі господарські дії можуть бути здійснені і без перевірки у зв'язку зі спливом термінів їх проведення.

Висновки. В цілому, державну регуляторну політику в умовах війни підприємці оцінюють переважно нейтрально – 49% респондентів, схвалюють її 21%, а от негативну оцінку висловили 18% респондентів [7]. Це свідчить про недостатню дієвість вжитих заходів, а тому створює передумови активізації дерегуляції господарської діяльності у перспективі повоєнного відновлення. Найближчим часом Міністерство економіки України лобюватиме скасування майже 50% дозволів, ліцензій, декларацій та погоджень в сфері господарської діяльності, а саме: скасування дозволів при реекспорті; скасування погоджень при отриманні ліцензій на експорт нафто та газопродуктів; скасування разових експортно-імпорتنих ліцензій; оптимізація (цифровізація) інструментів державного регулювання тощо [8].

Враховуючи сфери інфраструктури нашої країни та складові економіки, що найбільше страждають під час війни, вважаємо за потрібне наголосити про потребу спрощення адміністративних процедур регулювання господарської діяльності. Більшість із адміністративних послуг на сьогодні вже надаються он-лайн та на протязі однієї-двох діб, однак кожен підприємець знає – відкрити бізнес в Україні займає максимум 2 дні, а от закрити – переважно 2 роки. На сьогодні підприємці мають складнощі переважно з адміністративними процедурами в сфері трудових відносин, особливо з мобілізованими працівниками або в частині бронювання персоналу.

Також потребують спрощення умови ведення господарської діяльності в аграрній, будівельній та енергетичній (в т.ч. нафтогазовій) сфері. Так, наприкінці 2022 року органами державної фіскальної служби було розроблено новий порядок розрахунку обсягу мінімальних податкових зобов'язань для сільськогосподарських виробників та новий додаток для декларації платника єдиного податку 4 групи. Тобто, замість підтримки невеликі фермерські господарства отримали додаткові складнощі, що в сучасних умовах виживання бізнесу неприпустимо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Презентація результатів дослідження Ukrainian Business Index. *Дія. Бізнес*. URL: https://export.gov.ua/news/3145-ukrainian_business_index_report
2. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в листопаді 2022 року. *ДіяБізнес*. URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-listopadi-2022-roku>
3. Уряд підтримав законопроект про дерегуляцію ведення бізнесу в Україні. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-pidtrimav-zakonoproekt-pro-deregulyaciju-vedennya-biznesu-v-ukrayini>
4. Проект Закону «Про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності». Верховна Рада України. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40514>
5. Законопроект про дерегуляцію бізнесу: корупція, непрозорість та загроза для євроінтеграції. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/28/693190/>
6. План Відновлення України. URL : <https://recovery.gov.ua/>
7. Результати восьмого щомісячного опитування керівників промислових підприємств «Український бізнес в умовах війни». *Дія. Бізнес*. URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/novini/rezultati-vosmogo-somiasnogo-opituvanna-kerivnikiv-pidpriemstv-ukrainskij-biznes-v-umovah-vijni>
8. Уряд розпочав роботу над суттєвим розширенням економічних свобод в Україні через масову дерегуляцію. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=8d42c09f-b4f8-443f-8b71-7fa459cb60ee&title=UriadRozpochav>